

SARS e ikgafetše go thekga teefatšo ya ditšhelete ka kaonafatšo ya taolo ya motšhelo

Tshwane, 21 Febereware 2024 – Khomišinare wa Ditirelo tša Motšhelo tša Afrika Borwa (SARS), Mra. Edward Kieswetter, o file tiišetšoleswa ya boikgafo bja setheo bja go thekga leano la Tonakgolo ya Ditšhelete Mra. Enoch la teefatšo ya ditšhelete ya kotara ya magareng. “Taolo ya motšhelo ya go šoma gabotse go ikonomi yeo e golago ke tsela e kgolo ka maatlafalo go kaonafatšo ya ditšhelete tša naga ka potego,” gwa realo Khomišinare.

O boletše se morago ga ge Tonakgolo a file Polelo ya gagwe ya mafelelo ya Tekanyetšo ya ditšhelete ya pušotaolo ya boselela (6) ya temokrasi ya Afrika Borwa, yeo e ketekago mengwaga ya masome tharo (30) lenyaga, morago ga dikgetho tša histori tša temokrasi ka Aprele 1994.

Mra. Kieswetter o boletše gore, ge e sale e hlongwa ka 1997, SARS ralokile karolo e bohlokwa ka go thekga temokrasi ya Afrika Borwa ka go koleka palo ya go feta R19.5 trillion ya ditseno tša naga. Ditseno tša motšhelo di dirile palo ya go feta 90% ya ditseno tša tekanyetšo ya ditšhelete tša go teefatšwa tše di dumelelago tefelo ya lenaneo la go aga naga ya bokgoni bja go fana ka ditirelo go badudi ka moka. “Kudu, re ikgantšha ka tiišetšo ya gore, ka lebaka la mošomo wa rena, wa go fana ka thušo ya leago, sekolo, hlokomelo ya maphelo, dinamelwa tša bohle le tše dingwe go bile le kamano ya go fetoša maphelo a batho bao ba šapharegilego kudu,” o boletše bjalo. O tlaleleditše ka gore go swarelela dikamano tša dikgwebokgwerano tše bohlokwa magareng ga SARS le baswarakabelo ba yona ke kamano ya leago magareng ga mmušo le badudi go maatlafatša maikarabelo a bona a ditšhelete.

Khomišinare wa SARS o tlaleleditše ka gore, go boloka ditseno tša motšhelo go maemo a gabjale goba go di oketša, go bohlokwa go kaonafatša botshephegi bja tšhelete, kudu, go fokotša hlokego ya sekoloto le ditshenyagelo tša ditirelo tša dikoloto. Lenaneo la tsepelelo ya obamelo, gammogo le kaonafalo ya obamelo ya balefela motšhelo le bagwebi e maatlafatša thekgo ya ditšhelete le teefatšo.

Balefela motšhelo ba swanetše go fihlelela boitlamo bja bona bja go ngwadiša, faela le go lefela metšhelo ya bona. Bao ba sa obamelego ba imetša balefela motšhelo bao ba obamelago gomme ba swanetše go itemogela ditlamorago tša go tlola molao.

“Ka mokgwa wo, ka moka ga rena re baagi ba setšhaba le bahlokomedi ba temokrasi yeo re e šometšego ka maatla bakeng sa mengwaga ye e latelago ye 30.

Nepo ya Leano la SARS ke go tšweletšapele obamelo ka boithaopo le obamelo ya ditšhelete ka phethagalo ya ditebo tše bohlokwa tša leano: Go fana ka hlathollo le tiišetšo ka ga boitlamo bja motšhelo le khasetomo, go dira gore go be bonolo go balefela motšhelo le bagwebi go obamela boitlamo bja bona bja motšhelo gape le go thatafeletša le go lefiša dikotlo go bao ba sa obamelego ka boomo.

Se se dira motheo wa boitšhimolliši bja obamelo bjo bo phethagaditšwego ke SARS mengwageng ya bjale, yeo e dirilego, R210.3 billion mo ngwageng go fihla ka letšatšikgwedi le. Maitekelo a a obamelo a laetša tekanyo ya phokotšo ya 15.2%, go tloga ka 12.4% ngwageng wa go feta, ka taetšo ya koketšo ya ngwaga ka ngwaga ya

R43.4 billion (26.0%). Dikamogelo tša kheše go tšwa go maitekelo a ke R124.7 billion, go tloga ka R105.1 billion mo ngwageng wa go feta. Magato a thibelo ya go dutla a dirile R85.6 billion, go tloga go R61.8 billion mo ngwageng wa go feta.

Dintlha tša kabelo ya ditšweletšwa tša motšhelo di akaretša VAT: R86 billion goba 41%, Motšhelo wa Koporeite (CIT): R41 billion goba 19%, Letseno la Motšhelo wa Mong: R39 billion goba 18%, Khasetomo: R15 billion goba 7% le Motšhelo wa Didividente: R15 billion goba 7%.

Ge go gola ga ikonomi goga boima, SARS e swanetše go šoma ka maatla go kgonthiša gore balefela motšhelo ka moka ba dula ba obamela gape ba lefela metšhelo ya bona ka nako go fihla ka matšatšikgwedi ao a filwego. Tsepelelo ya Lenaneo la Obamelo ke šedi ya kamano ya rena le balefela motšhelo le bagwebi. Mošomo wo o tšwelapele go nyalelana le ditseno tša motšhelo, tšeo di bago ka tlasana ka fase ga maemo a a ikonomi. Dikabelo tše dikgolo tša Lenaneo la rena la Obamelo ngwaga ka moka go fihla ka letšatšikgwedi ke:

- Boitšhimolliši bja tsepelelo ya obamelo go Dikgwebo tša Dikgolo le karolo ya Ditšhabatšhaba bo dirile R17.2 billion, ka koketšo ya R15.7 billion go tšwa go ngwaga wa go feta.
- Go latedišiša balefela motšhelo bao ba sa obamelego go koleka Sekoloto se se šaletšego morago sa palo ya R70.3 billion, ka koketšo ya 16.7%, yeo e akaretšago:
- Magato a tiišetšo ya molao ya Motšhelo wa Bogongwana le Bosenyi bja Khasetomo, tšeo di dirilego R13.5 billion, ka koketšo ya 246%;
- Maitekelo a go thibela go dutla ga ditseno a dirile R85.6 billion, ka koketšo ya 38.5%;
- Ditseno gare tša Khasetomo le Motšhelophahlogae, di dirile R12.7 billion, ka koketšo ya 22.1%.

SARS e dira phethagalo ya magato a tlaleletšo a go thekga le go oketša obamelo ya ditseno.

Khomišinare o boletše gore, mo matšatši ao a šetšego a ngwaga wa ditšhelete wo o felago ka la 31 Matšhe 2024, SARS e tšeere magato a go fihlelela tekanyetšo ya go boeletšwa ya dikoleka tša ditseno tša R1 731.4 billion yeo e begilwego ke Tonakgolo lehono.

Mra. Kieswetter gape o boletše gore SARS e tlo tšwelapele go thekga ntwaga ya mmušo kgahlanong le hlokego ya mešomo, bohloki le go hloka tekatekano go kamano ya mohlako wa bohla le tiišetšo ya ditšhelete. Palo yeo e dulago e oketšega ya pušetšo ya tšhelete ya R352.6 billion e lefetšwe go fihla gabjale e abela go didirišwa tšeo di hlokegago go thuša go hlaboša ikonomi ka dikholego tša ka magaeng, go dikhamphani le ditšhelete tša naga. Le ge go bile le maitekelo a go thakgatša, go swanetše go amogelwe gore ikonomi e gola ka go nanya kudu, gomme se se šitiša dikoleka tše di botse tša ditseno. Go letetšwe gore dikotsi tše šoro di tla tšwelapele go ama gampe dikoleka tša ditseno.

Tšeo di lego ka godimo di mpefadišwe ke maemo a lefase le a selegae a ikonomi yeo e dutšego e gwahlafetše, e galefišitšwe ka dithulano tša go ya go ile ka Bohlabela bja Yuropa le Bohlabela bja Magareng. Go kgaotšwa ga mohlagase ka go šielana go

tšwelapele go gwahlafatša go šoma gabotse ga dikhamphani, gomme naga e tšwelapele go itemogela ditšhitišo go mellwane ya boemakepe, tšeo di amago kgwebišano ka botlalo. Mola ditlišogae di šoma gabotse ka lebaka leo, ga di kgauswi le go fihlelela ka fao di boelwago kudu go ka fihlelela poelo ya dikhamphani, yeo e ralokago karolo e kgolo ka CIT. Le ge meepo e lebane le kgatelelo ya go tšwetšwapele, go na le ditiragalo tše dingwe tša meepo tše bjalo ka borale bja ditšhipi le kheromo tšeo di itemogelago tshepetšo e botse.

Go tloga mathomong a ngwaga go fihla ka letšatšikgwedi le ditseno di ka fase ga kgatelelo ge le elwa kgahlanong le tekanyetšo ya Setatamente sa Pholisi ya Tekanyetšo ya ditšhelete ya Kotara ya Magareng ya R1 730.4 billion.

Le ge go le bjalo, go na le mabaka a temošo ya kholofelo. Febereware ke kgwedi ya dikoleka tša godimo ka ge dikhamphani di swanetše go romela le go lefela dipušetšo tša bona tša Motšhelo wa Sebakanyana tša CIT. Ntle le kelelo ya ka mehla ya ditseno, balefela motšhelo ba ba ntši ba rata go šomana le merero ya bona ya motšhelo le SARS pele ga mafelelo a sebaka poelanyo ya matlotlo (akhaonting).

Go feta moo, Matšhe le yona ke kgwedi ya dikoleka tša godimo ka ge ditefelo tša boleng bja godimo tša Motšhelo wa Sebakanyana wa CIT di letetšwe, kudu go tšwa go dikgwebo tše kgolo le go tšwa go dikhamphani tša ditšhabatšhaba.

SARS e tla šoma ka maatla go phethagatša tagafara ya yona ya go koleka ditseno go fihlelela Morero wa yona wa Godimo, wo e lego go koleka ditseno tšeo di swanetšego go kgontšha mmušo go aga pušo ya bokgoni yeo e direlago badudi ba naga ya rena le go nolofatša kgwebišano.

“Mošomo ka moka wa bothakga o phethagatšwa ke bašomi ba SARS ba 12 500 bao ba nago le nepo e tee ya go otlelwa ke mošomo o mogolo gape wa maemo a godimo kudu go bona. Ke a ba lebogiša ka moka ga bona, ka tiišetšo ya kholofelo ya gore seo Tona a se begilego lehono se tla šalwa morago ka boitlamo bja go hloka ditšhitišo,” Khomišinare a phetha ka go realo.

Go hwetša tshedimošo enngwe, ikgakaganye le SarsMedia@sars.gov.za